

Raport
z badania efektywności
programów:
„Czytające Szkoły”
i „Czytające Przedszkola”
Fundacji ABCXXI – Cała Polska czyta dzieciom
(wersja skrócona)

Zrealizowano ze środków Ministra Kultury w ramach Programu Operacyjnego „Edukacja kulturalna i upowszechnianie kultury”

WARSZAWA, CZERWIEC 2006

Spis treści

Spis treści.....	2
Wstęp	3
Założenia Programu	3
Opis badania.....	3
Streszczenie wyników	5
Rezultaty głośnego czytania.....	5
Różnice w osiąganiu efektów głośnego czytania.....	7
Uczniowie klas „zerowych”	7
Uczniowie szkół podstawowych.....	8
Uczniowie gimnazjów	8
Czynniki wpływające na efekty Programu	10
Rekomendacje	11

Wstęp

Niniejszy raport prezentuje wyniki ewaluacji Programu „Czytające Szkoły” i „Czytające Przedszkola”, prowadzonego przez Fundację ABCXXI Cała Polska Czyta Dzieciom. Badanie przeprowadził Ośrodek Ewaluacji we współpracy z lokalnymi koordynatorkami Programu.

Założenia Programu

Program „Czytające Szkoły” i „Czytające Przedszkola” jest programem edukacyjnym prowadzonym w ramach kampanii społecznej „Cała Polska czyta dzieciom”.

Program – zarówno w szkołach, jak i w przedszkolach, w swoich założeniach ma sprzyjać osiągnięciu następujących rezultatów:

- doskonaleniu umiejętności językowych; wzrostowi zrozumienia tekstów i poleceń;
- nauce myślenia;
- poprawie koncentracji, wydłużeniu przedziału uwagi;
- rozwijaniu pamięci i wyobraźni;
- poprawie poziomu wypowiedzi ustnych i pisemnych uczniów;
- wyciszeniu i większej gotowości do nauki;
- zwiększeniu zdolności uczniów do refleksji i krytycznego myślenia;
- rozwojowi inteligencji emocjonalnej;
- poprawie poczucia własnej wartości uczniów;
- poprawie wzajemnych relacji pomiędzy uczniami;
- powstawaniu więzi pomiędzy nauczycielem i uczniami;
- spadkowi ilości aspołecznych i chuligańskich zachowań;
- wzrostowi zaangażowania rodziców w czytanie dzieciom w domu;
- wzrostowi czytelnictwa.

Opis badania

Celem przeprowadzonego badania ewaluacyjnego było poznanie efektów głośnego czytania w szkołach i przedszkolach uczestniczących w Programie, a w szczególności:

- wskazanie, jakie osiągnięcia uczniów (zwłaszcza w obszarze kompetencji językowych) są wynikiem realizacji Programu. Istotne było tu porównanie klas realizujących Program z klasami nie uczestniczącymi w Programie;
- określenie czynników, wpływających na efekty Programu;

- sformułowanie wniosków i rekomendacji, służących podnoszeniu jakości Programu.

Przy zbieraniu danych posłużyliśmy się metodami jakościowymi, takimi jak:

- obserwacja zajęć (w tym głośnego czytania dzieciom przez koordynatora-badacza);
- analiza prac pisemnych uczniów powyżej 10. roku życia na zadany temat związany z przeczytanym przez nich samodzielnie tekstem;
- analiza rysunków dzieci poniżej 10. roku życia na zadany temat związany z przeczytanym tekstem (uczniowie szkoły podstawowej otrzymali tekst do samodzielnego czytania, natomiast dzieci przedszkolne pracowały w oparciu o tekst przeczytany na głos);
- wywiady indywidualne z nauczycielami;
- wywiady indywidualne z osobami czytającymi na głos;
- wywiady z bibliotekarzami szkolnymi;
- dyskusja moderowana z uczniami i przedszkolakami, prowadzona podczas lekcji, na której uczniowie wysłuchali fragmentu tekstu, przeczytanego przez koordynatora-badacza.

Badaniem zostały objęte 22 klasy i grupy przedszkolne – każda z nich stanowiła oddzielny przypadek. Wybrane zostały zarówno klasy i grupy przedszkolne, które uczestniczą w Programie, jak i dla porównania takie, w których Program nie jest realizowany. Poniżej zamieszczamy schemat, ilustrujący dobór klas w poszczególnych typach placówek:

	Typ placówki				w sumie
	przedszkole	szkoła podstawowa		gimnazjum	
	oddział zerowy	klasa III	klasa VI	klasa II	
liczba oddziałów/ klas	8	4	4	6	22

Po badaniach w szkołach i przedszkolach dysponowaliśmy następującym materiałem, który poddaliśmy analizie:

- Zapis video z zajęć przeprowadzonych w klasach i oddziałach – 22 dokumenty (blisko 30 godzin nagrań);
- Zapis audio z wywiadów z nauczycielami i bibliotekarzami – 37 rozmów (blisko 16 godzin nagrań);
- Prace pisemne uczniów – 204 dokumenty;
- Rysunki uczniów – 263 dokumenty;
- Notatki z obserwacji sporządzone przez koordynatorki – 22 dokumenty;

- Notatki z realizacji badania również napisane przez koordynatorki – 18 dokumentów.

Wszystkie zapisy przebiegu zajęć i prace pisemne uczniów klas starszych analizował jeden zespół badawczy, ponieważ tylko w ten sposób możliwe było dokonanie porównań i zidentyfikowanie czynników ogólnych, wykraczających poza pojedyncze klasy. Analiza całego materiału przeprowadzona przez ten sam zespół pozwoliła też na maksymalne zobiektywizowanie danych.

Streszczenie wyników

Rezultaty głośnego czytania

Program „Czytające Szkoły” i „Czytające Przedszkola” pozytywnie wpływa na rozwój dzieci i młodzieży. Z przeprowadzonych badań wynika, że zarówno w szkołach, jak i w przedszkolach sprzyja osiągnięciu następujących rezultatów:

- Podniesieniu poziomu wypowiedzi ustnych, a także pisemnych uczniów. Świadczy o tym większa swoboda dzieci i młodzieży z grup czytających w formułowaniu myśli, lepsze radzenie sobie z dłuższymi formami wypowiedzi ustnych i pisemnych, większa umiejętność wypowiadania się pełnymi zdaniami, większa umiejętność argumentowania swoich opinii, większa płynność wypowiedzi, popełnianie mniejszej liczby błędów językowych, bogatsze słownictwo czynne i bierne. Kontakt z żywym słowem znakomicie uczy dzieci (zwłaszcza młodsze) prawidłowej wymowy i akcentowania.
- Wzrostowi zrozumienia tekstów i poleceń, o czym świadczy fakt, że podczas badania większa część uczniów grup i klas uczestniczących w Programie nie popełniała błędów w odpowiedziach na pytania dotyczące wysłuchanego lub samodzielnie przeczytanego fragmentu książki, potrafiła wymienić więcej szczegółów z treści opowiadań niż dzieci z grup nie czytających.
- Poprawie koncentracji, wydłużeniu się przedziału uwagi – dzieci i uczniowie z grup i klas uczestniczących w Programie rzadziej wykazywali znużenie i brak zainteresowania długim słuchaniem głośnego czytania; ich poziom koncentracji utrzymywał się na stałym, wysokim, poziomie przez niemal cały czas zajęć z głośnego czytania i podczas dyskusji nad wysłuchanym fragmentem książki. O lepszej umiejętności koncentracji dzieci i młodzieży z tych klas i grup świadczy także to, że podczas dyskusji potrafili przytoczyć więcej przykładów z wysłuchanego i przeczytanego opowiadania. Dowodzi to także ich lepszej pamięci.

- Zwiększeniu skłonności przedszkolaków i uczniów do refleksji oraz krytycznego myślenia, co podczas badania przejawiało się ich większym zaangażowaniem w dyskusji nad wysłuchanym fragmentem książki, częstszym wykraczaniem w dyskusji poza tekst opowiadania i poszukiwaniem odniesień do szerszego kontekstu, częstszych polemikach z kolegami i koleżankami.
- Zwiększeniu umiejętności myślenia przyczynowo-skutkowego, o czym świadczy treść wypowiedzi ustnych i pisemnych, a także rysunki dzieci przedszkolnych.
- Zwiększeniu ambicji i motywacji dzieci do działania, czego przykładem jest ich większa chęć do aktywnego uczestniczenia w lekcji badawczej, wyższy poziom zaangażowania, włożenie większego wysiłku w napisanie prac pisemnych, które były zdecydowanie dłuższe od prac pisemnych uczniów klas nie uczestniczących w Programie. Dzieci młodsze są bardziej zmotywowane do nauki czytania, gdyż w grupie słuchającej głośnego czytania wytwarza się przyjazna atmosfera dla nauki, nobilitująca tę umiejętność.
- Nabywaniu umiejętności rozwiązywania problemów emocjonalnych poprzez analizę problemów bohaterów literackich. Jest to także efekt umiejętnego wykorzystywania przez nauczycieli przykładów z literatury, znanych dzieciom i młodzieży, do omawiania sytuacji, w których znajdują się przedszkolaki i uczniowie.
- Poprawie wzajemnych relacji pomiędzy uczniami, gdyż słuchając głośnego czytania uczą się również komunikować między sobą, co podczas badania można było zaobserwować poprzez rzadsze przeszkadzanie innym podczas dyskusji. Rezultat ten dostrzegają także nauczyciele pracujący w grupach i klasach, w których czyta się na głos systematycznie. Nauczyciele podczas badania wyrażali także opinie, że w klasach tych zauważają spadek agresji między dziećmi i mniej aspołecznych zachowań.
- Powstawaniu bliskich relacji i więzi emocjonalnych między czytającymi nauczycielami i słuchającymi uczniami, co poświadczają w swoich wypowiedziach nauczyciele uczący w grupach i klasach, uczestniczących w Programie.
- Większej otwartości dzieci na nowe sytuacje i nowe osoby, o czym świadczy to, iż uczniowie z klas uczestniczących w programie podchodzili z mniejszą rezerwą do badania, chętniej brali udział w lekcji, szybciej nawiązywali kontakt z badaczami.
- Wyrobieńnię nawyków i gustu czytelniczego, szczególnie w przypadku młodzieży gimnazjalnej, która – jak wynika z relacji nauczycieli i bibliotekarzy – ma swoje ulubione gatunki literackie i ulubionych autorów, a ich preferencje czytelnicze są bardzo zróżnicowane.

- Wzrostowi czytelnictwa, o czym świadczą statystyki wypożyczeń ze szkolnych bibliotek, wskazujące na to, że uczniowie klas uczestniczących w Programie wypożyczają średnio więcej książek w semestrze niż klasy spoza Programu.
- Zmianie stosunku dzieci i młodzieży do książki, podniesieniu rangi książki. Regularne głośne czytanie spowodowało z jednej strony wzrost zainteresowania treścią książek, a z drugiej większą o nie dbałość.
- Wzrostowi zaangażowania rodziców do czytania młodszym dzieciom w domu, co poświadczają relacje dzieci i rodziców, zbierane przez nauczycielki z przedszkoli.

Różnice w osiągnięciu efektów głośnego czytania

Z analizy danych, zebranych podczas badania wynika, że występują różnice w osiągnięciu rezultatów głośnego czytania pomiędzy badanymi grupami i klasami. Różnice te dotyczą przede wszystkim skali zaobserwowanych efektów. Największe różnice zaobserwowaliśmy w umiejętnościach, których rozwój wspomaga głośne czytanie, pomiędzy klasami szkół podstawowych i grupami przedszkolnymi, uczestniczącymi i nie uczestniczącymi w Programie. Świadczy to o tym, że największe efekty daje wczesne rozpoczęcie głośnego czytania i realizacja Programu w grupach przedszkolnych i w klasach szkoły podstawowej. W przypadku klas gimnazjalnych różnice te są mniejsze, co świadczy o tym, wprowadzenie głośnego czytania na tak późnym etapie edukacji daje mniejsze rezultaty.

Poniżej przedstawiamy zaobserwowane rezultaty głośnego czytania z uwzględnieniem podziału na grupy wiekowe.

Uczniowie klas „zerowych”

Realizacja Programu w grupie przedszkolnej wspomaga u dzieci przedszkolnych rozwój następujących umiejętności: płynnego i prawidłowego mówienia, słuchania, rozumienia i zapamiętywania szczegółów wysłuchanych treści, wyrażania własnych sądów i argumentowania opinii, koncentracji uwagi i wyciszania się. Wpływa także na wzrost ich aktywności i chęci do działania.

Warto podkreślić, że różnice w rozwoju tych umiejętności zaobserwowaliśmy między grupami realizującymi Program a grupami kontrolnymi, chociaż we wszystkich grupach kontrolnych dzieciom także czyta się na głos. Mając to na uwadze, możemy sformułować wniosek, że osiągnięciu rezultatów głośnego czytania sprzyja systematyczność – jedynie w grupach uczestniczących w Programie, zajęcia z głośnego czytania odbywają się codziennie i o stałych porach dnia. Drugim ważnym czynnikiem, wpływającym na efekty czytania na głos, jest podniesienie rangi czytania, co uzyskuje się poprzez uczynienie

z głośnego czytania pełnowartościowych zajęć, a nie przypadkowego przerywnika czy też sposobu na wypełnienie ad hoc czasu między innymi zajęciami w przedszkolu. Trzecim czynnikiem jest wierne odczytywanie tekstu dzieła literackiego, bez zastępowania go opowiadaniem przez osobę czytającą, gdyż to upraszcza i zubaża przekaz, a przez to ogranicza dzieciom możliwości rozwoju ich kompetencji językowych.

Uczniowie szkół podstawowych

Realizacja Programu w pierwszych klasach szkoły podstawowej wspomaga u uczniów rozwój koncentracji i wyobraźni. Można też mówić o rozwoju płynnego i prawidłowego wstawiania się, słuchania, rozumienia i zapamiętywania szczegółów wysłuchanych treści, wyrażania własnych sądów i argumentowania opinii oraz myślenia przyczynowo-skutkowego.

W starszych klasach szkoły podstawowej Program wspomaga przede wszystkim rozumienie usłyszanych treści. Poza tym, kształtuje umiejętność argumentowania własnych sądów oraz wieloaspektowego analizowania zagadnień. Trzecim ważnym obszarem umiejętności, na który ma wpływ słuchanie literatury, są kompetencje językowe. Uczniowie objęci programem lepiej radzą sobie z wypowiedziami ustnymi i pisemnymi oraz mają bogatsze słownictwo.

Uczniowie gimnazjów

Realizacja Programu w klasach gimnazjalnych wspomaga przede wszystkim rozumienie usłyszanych treści i rozwija refleksyjność oraz umiejętność patrzenia na problem z wielu perspektyw. Wpływa także na rozwój kompetencji językowych, a w szczególności na swobodę wypowiedzi ustnych i pisemnych oraz bogactwo słownictwa.

Jednak w przypadku klas gimnazjalnych różnice w umiejętnościach uczniów klas „czytających” i kontrolnych są mniejsze niż w przypadku dzieci młodszych, co świadczy o tym, że wprowadzenie głośnego czytania dopiero w gimnazjum daje mniejsze rezultaty niż rozpoczęcie realizacji Programu na wcześniejszych etapach edukacji. Wynika to naszym zdaniem, z następujących przyczyn:

- Uczniowie na tym etapie edukacji są bardziej ukształtowani niż uczniowie klas młodszych i w związku z tym słuchanie głośnego czytania w mniejszym stopniu stymuluje ich rozwój (stąd różnice w umiejętnościach pomiędzy nimi a uczniami klas, nie uczestniczących w Programie są mniejsze). Ponadto obecni gimnazjaliści nie mieli możliwości udziału w Programie, gdy byli w młodszych klasach, a więc, gdy byli bardziej podatni na oddziaływanie Programu.
- Gimnazjaliści przechodzą tzw. trudny okres w rozwoju i nauczycielom trudniej jest nawiązać z nimi bliskie relacje, które sprzyjają osiągnięciu efektów głośnego

czytania. Sami nauczyciele mają trudności w odnalezieniu się w sytuacji czytania młodzieży na głos i czują się skrępowani. Za bardziej naturalną uznają sytuację czytania młodszymi dziećmi niż młodzieży. Warto w tym miejscu zauważyć, że Fundacja ABCXXI – Cała Polska czyta dzieciom (...) konsekwentnie zachęca do czytania nawet starszym nastolatkom. Złota Lista rekomendowanych przez Fundację książek zawiera tytuły także dla młodzieży powyżej 16 roku życia. Z Fundacją współpracują (...) nauczyciele, którzy doskonale radzą sobie z czytaniem gimnazjalistom (czego dowody zebraliśmy podczas badań) i nawet uczniom zawodówek. Z tego względu problemy nauczycieli z czytaniem nastolatkom są raczej pochodną stereotypu, że czyta się tylko małym dzieciom. Stąd też raczej bierze się skrępowanie nauczycieli, a nie z nienaturalności sytuacji.

- Realizacja Programu w gimnazjum jest postrzegana przez nauczycieli jako trudniejsza niż w przypadku klas młodszych, z uwagi na problemy organizacyjne (brak czasu na lekcjach). Nauczyciele gimnazjalni często wyrażają przekonanie, że realizacja Programu odbywa się „kosztem” innych zajęć dydaktycznych, stąd też ich większy opór przed wprowadzeniem regularnego czytania uczniom. Poza tym, nauczycielom trudno jest dobrać odpowiedni tekst do głośnego czytania, gdyż uczniowie mają (...) zróżnicowane gusta czytelnicze i mniej angażują się w słuchanie fragmentów książek (...) spoza preferowanych przez nich gatunków literackich.
- Brak wsparcia ze strony rodziców, którzy nie czytają swoim dorastającym dzieciom.

W przypadku gimnazjów, najwyraźniejsze różnice pomiędzy klasami uczestniczącymi w Programie, a klasami kontrolnymi ujawniły się, gdy obie badane klasy pochodziły z jednej szkoły. Uczniowie przebywali więc w tym samym otoczeniu: mieli kontakt z tą samą grupą nauczycieli, korzystali z tej samej, prężnie działającej biblioteki, pochodzili z tego samego środowiska. Z tego względu możemy zakładać, że najważniejszą zmienną różnicującą dwie badane klasy był udział w Programie jednej z nich. Na tej podstawie możemy wyciągnąć wniosek, że większa umiejętność rozumienia treści, wieloaspektowe myślenie, większa refleksyjność, większa swoboda wypowiedzi ustnych i pisemnych oraz większe bogactwo słownictwa uczniów z klasy „czytającej” jest dużym stopniem wynikiem realizacji Programu „Czytające Szkoły”.

W pozostałych badanych dwóch parach klas, gdzie różnice okazały się mniejsze, było inaczej – były to różne szkoły, które znajdowały się w różnych częściach miast. Mimo to, pomimo dodatkowych analiz, nie znaleźliśmy istotnych czynników zewnętrznych, które różnicowałyby badane klasy w poszczególnych szkołach. Szkoły te nie odróżniały się, z punktu widzenia badania, niczym szczególnym, z jednym wyjątkiem - gdy klasa uczestnicząca w Programie pochodziła ze szkoły, w której nie ma biblioteki. Uczniowie tej

klasy wykazali też najmniejsze różnice w badanych umiejętnościach, w porównaniu do klasy kontrolnej. W tym przypadku można więc powiedzieć, że brak szkolnej biblioteki wpływał negatywnie na osiąganie i utrwalanie efektów Programu u uczniów klasy „czytającej”.

Czynniki wpływające na efekty Programu

Z przeprowadzonych badań wynika, że efekty realizacji Programu wspomagają następujące czynniki:

- rozpoczęcie czytania dzieciom na wczesnym etapie ich rozwoju;
- systematyczność czytania;
- dobór literatury: książki dostosowanej do wieku, atrakcyjnej graficznie;
- prowadzenie dyskusji na temat przeczytanego tekstu, by słuchacze mieli możliwość podzielenia się z innymi swoimi emocjami i wrażeniami z wysłuchanego fragmentu;
- osobowość czytającego: człowieka ciepłego, budzącego zaufanie, zapewniającego poczucie bezpieczeństwa.
- dobre samopoczucie dziecka; które zależy od dobrego stanu psychofizycznego (gdy dziecko jest zdrowe, wyspane, najedzone);
- warunki do czytania: w miejscu kojarzącym się z ciszą, skupieniem, ale też z wygodnym miejscem do siedzenia;
- wyjątkowy nastrój, pozwalający swobodnie przeżywać wzruszenia, zachwycać się;
- dostępność książek, cieszących się zainteresowaniem dzieci i młodzieży w klasie i bibliotece szkolnej;
- postawa i zaangażowanie nauczycieli i innych pracowników placówek. Z przeprowadzonych przez nas rozmów z nauczycielami wynika, że Program naturalnie wpisuje się w pracę przedszkoli i program nauczania początkowego szkół podstawowych, które go realizują. Jego wprowadzenie w starszych klasach szkół podstawowych oraz gimnazjów wymaga natomiast przełamania u nauczycieli barier w myśleniu o sensie głośnego czytania starszym dzieciom;
- współpraca z rodzicami i zachęcenie ich do systematycznego głośnego czytania w domu.

Rekomendacje

Mając na uwadze bogactwo korzyści, jakie daje głośne czytanie dzieciom i młodzieży rekomendujemy:

- Objęcie Programem wszystkich przedszkolaków oraz uczniów szkół podstawowych i gimnazjów po to, aby korzyści te były odnoszone przez jak największą grupę dzieci i młodzieży.
- Objęcie systematycznym głośnym czytaniem jak najmłodszych dzieci, z uwagi na to, że Program daje największe korzyści, gdy jest wprowadzany na jak najwcześniejszym etapie edukacji.
- Kontynuowanie realizacji Programu na kolejnych etapach edukacji po to, by rozwijać i utrwalać jego efekty oraz wspomagać budowanie dobrych relacji między uczniami oraz uczniami i nauczycielami poprzez wspólne obcowanie z literaturą piękną i dyskusje. Budowanie relacji w grupie i z nauczycielami jest szczególnie ważne w przypadku młodzieży gimnazjalnej, która przechodzi trudny okres rozwoju, a nauczycielom trudno jest nawiązać z nią bliski kontakt.
- Stopniowe wprowadzanie zajęć z głośnego czytania do wszystkich szkół i przedszkoli. Ważne jest, aby nie robić tego gwałtownie i nakazowo, gdyż wtedy można osiągnąć efekt odwrotny do zamierzonego i zniechęcić nauczycieli i uczniów do tych zajęć i do samego czytania.

Ponieważ wyniki badania pokazały, że na efekty głośnego czytania wpływ mają, m.in. następujące czynniki: systematyczność czytania; warunki w jakich odbywa się czytanie; stworzenie nastroju bezpieczeństwa; prowadzenie dyskusji na temat przeczytanego tekstu, postawa czytającego nauczyciela i jego relacje z klasą, dostęp do książek. Z tego względu rekomendujemy:

- Regularne prowadzenie zajęć z głośnego czytania, najlepiej o stałych porach, gdyż dzięki temu podnoszona jest ranga czytania, a dzieci i młodzież dostają wyraźny sygnał, iż kontakt z literaturą jest ważny, co pozytywnie wpływa na kształtowanie ich stosunku do książek.
- Oddzielenie zajęć głośnego czytania od tej części lekcji, podczas której uczniowie są oceniani, by stworzyć atmosferę bezpieczeństwa i braku oceny, co sprzyja osiąganiu lepszych rezultatów czytania.
- Prowadzenie dyskusji (nawet niedługiej) na temat wysłuchanego fragmentu książki, by dzieci przedszkolne i młodzież mieli okazję do podzielenia się swoimi

refleksjami oraz ćwiczenia umiejętności komunikowania się, budowania wypowiedzi, argumentowania opinii.

- Stworzenie dzieciom przedszkolnym i uczniom młodszych klas szkoły podstawowej możliwości ekspresji rysunkowej, by poprzez różne formy pracy ćwiczyć koncentrację uwagi, spostrzeganie, myślenie i kojarzenie oraz stymulować wyobraźnię i myślenie kreatywne. Wszystkie te umiejętności kształtuje systematyczne słuchanie głośnego czytania oraz rysowania. Warto więc doprowadzić do synergii korzyści.
- Zapewnienie uczniom wszystkich szkół dostępu do książek z możliwością ich wypożyczenia. Wyniki badania pokazują bowiem, że ważnym czynnikiem wpływającym na osiąganie i utrwalanie efektów głośnego czytania jest posiadanie przez szkołę własnego, bogatego księgozbioru, z którego mogą korzystać uczniowie. Tymczasem nie wszystkie szkoły posiadają biblioteki, a tam gdzie one są, dyrekcja nie zawsze rozumie potrzebę wspierania biblioteki i wzbogacania jej księgozbioru.

Z uwagi na to, że – jak wynika z badań – ważną rolę w realizacji Programu w szkołach i przedszkolach odgrywają ludzie (nauczyciele, bibliotekarze, pracownicy świetlic), oddani idei głośnego czytania, warto rozważyć wprowadzenie dodatkowych działań, w celu wsparcia ich wysiłków. Z tego względu rekomendujemy:

- Nawiązanie bliższej współpracy z dyrektorami szkół w celu uświadomienia im korzyści, jakie daje realizacja Programu, pokazania sposobów jego realizacji oraz roli, jaką może odegrać w nim dyrektor (przede wszystkim poprzez uznanie wartości czytania i pracy nauczycieli czytających uczniom na głos oraz doposażanie biblioteki szkolnej). Większe zaangażowanie dyrektorów pałacówek w Program i docenienie ich roli podniosłoby zapewne rangę głośnego czytania w placówkach, którymi zarządzają, co przyczyniłoby się do łatwiejszego wdrażania Programu w szkołach.
- Wprowadzenie zajęć na temat głośnego czytania do programu studiów pedagogicznych, po to, by przygotowywać nauczycieli do tego typu pracy z dziećmi i młodzieżą. Ważne bowiem jest, aby nauczyciele byli świadomi pozytywnego wpływu głośnego czytania na rozwój dzieci i uczniów. Poza tym powinni posiadać umiejętność zachwycenia uczniów czytaniem tekstem i tworzenia dobrej atmosfery wokół czytania. Zaangażowanie osoby czytającej i jej entuzjastyczne nastawienie do zajęć z głośnego czytania ma kluczowe znaczenie w pozytywnym nastawieniu dzieci i młodzieży do czytania oraz może mieć decydujący wpływ na osiągane rezultaty Programu. Jak wynika z badań, wpływ na rezultaty głośnego czytania mają relacje między uczniami a nauczycielem oraz budowanie w uczniach poczucia, że podczas zajęć, na których czyta się na głos

i prowadzi dyskusję, nie są poddawani ocenie. Uczniowie potrzebują poczucia bezpieczeństwa i akceptacji. Natomiast stres czy też lęk, związany z ocenianiem, a także sceptyczny stosunek nauczyciela do Programu, może ograniczyć pozytywny wpływ głośnego czytania dzieciom na ich rozwój.